

ERDEI IVÁN MÁRK

Karomi vagy karlócai?
Az 1699. évi békeszerződés magyar elnevezése
a primer források tükrében*

Peace of Karom or Peace of Karlóca? Hungarian name of the 1699 peace treaty in the light of primary sources. This year marks the 325th anniversary of the signing of the Peace of Sremski Karlovci (January 26, 1699). The peace was a fateful historical event, for it ended decades of continuous civil war in the Kingdom of Hungary, concluded the wars against the Turks begun in 1683, and finally confirmed the liberation of Hungary from Turkish slavery. In the Hungarian language, this peace treaty is traditionally called the Peace of Karlóca. Based on primary historical sources (medieval charters, 16th, 17th and 18th-century geographical maps, and descriptive statistics from the 19th century), I prove in the article that the correct name is Peace of Karom.

Keywords: Peace of Karom, Peace of Karlóca, Karom, Karlóca, medieval charters, geographical maps, descriptive statistics

A jelentős történelmi események évfordulóit megfelelő alkalmak az adott eseményekkel kapcsolatos vitás kérdések újbóli átgondolására, akár újbóli értelmezésére is. Ilyen esemény az 1699. január 26-án megkötött, a magyar történetírásban és emlékezetben leggyakrabban karlócai békének nevezett békeszerződés is, amelynek 325. évfordulója az idei évre esett. A békeszerződés sorsfordító esemény volt, ugyanis lezárta a több évtizednyi szakadatlan polgárháborús és hadi állapotokat, egyúttal az 1683-ban kezdődött, a magyar szakterminológiában visszafoglaló háborúnak nevezett eseménysorozatot, végezetül rögzítette a Magyar Királyság felszabadulását az oszmán hódoltság alól.¹ Az esemény fontossága szükségessé teszi a magyar elnevezésének a primer források alapján történő tisztázását.

A napjainkban Szerbiához tartozó, a szerb közigazgatási rendszerben Sremski Karlovci nevet viselő városnak két magyar neve is van, a középkorban és újkorban létező Karom, valamint az újkorban és a jelenkorban használt Karlóca. Karom a középkori oklevelekben, a kora újkori térképeken és az újkori leíró statisztikában fordul elő, 1308 és 1866 között terjedő időszakban, míg a Karlóca elnevezés használatának eredendője egy 1863-ban közölt naplóbejegyzés.²

* A tanulmány az idén 65. életévét betöltő Dr. Almási Tibor tiszteletére íródott.

¹ Pálffy 2016², 477.

² Nagy 1863, 520.

A primer források Kőfalvi Tamás és Makk Ferenc tankönyvi meghatározása szerint egykorúak vagy középkorúak vagy közelkorúak, közvetlen információk alapján keletkeztek és spontán keletkezésűek.³ A Kőfalvi–Makk-féle meghatározás szerint mind az oklevelek,⁴ mind a térképek,⁵ mind a leíró statisztika a primer források közé sorolandó.⁶ Ezzel szemben a Karlóca elnevezés egy magánnaplóban (Thököly Imre 1694-ben keletkezett naplójában) szereplő bejegyzés, amely ráadásul a keletkezésétől és a 1699. évi békétől csak jóval később, 1683-ban, Nagy Iván forráskiadása révén vált ismertté. Kőfalvi és Makk szerint „a visszaemlékezések, naplók szerzőjének esetében különösen óvatossá kell lennünk, hiszen ebben az esetben a szerző és írása tárgya között olyan szoros kapcsolat áll fenn, amely jelentősen befolyásolja a forrásértéket”.⁷

Mivel a források alapján magyar nyelvkörnyezetben inkább a Karom elnevezés szerepel, pontosabb lenne az 1699. évi békét karomi békének nevezni.⁸ A tanulmányban felsorolom és mérlegre teszem mind a Karom, mind a Karlóca nevet tartalmazó forrásokat. (Dolgozatomban nem a város középkori, kora újkori és újkori történetét kívánom megírni, hanem felsorolni, mely primer forrásokban jelenik meg a Karom helységnev.) A témával való foglalkozásnak apropóját az évforduló adja és a történeti hitelességre való törekvés indokolja.

A Karom elnevezés előfordulása a primer forrásokban (1308–1866)

Karom a középkorban vár (*castrum*, *castellum*)⁹ és város (*oppidum*)¹⁰ volt. Trifun Dimić kortárs szerb helytörténész állítása szerint a vár csekély romjai még megtalálhatók a városháza mögötti dombon.¹¹ Első ismert oklevelés előfordulása 1308-ból való, *Georgius de Karon* (Karomi György) nemesi névben.¹² Ilyen korai Anjou-kori előfordulása alapján feltételezhető, hogy Árpád-kori település.¹³ Az 1332–1337 között keletkezett pápai tizedjegyzékek Kar (*car*) alakban hozzák.¹⁴ Nemesi névben Karom még 1344-ben,¹⁵ 1405-ben,¹⁶

³ Kőfalvi–Makk 2007, 44.

⁴ Kőfalvi–Makk 2007, 96–97.

⁵ Kőfalvi–Makk 2007, 100.

⁶ Kőfalvi–Makk 2007, 115.

⁷ Kőfalvi–Makk 2007, 50.

⁸ A békeszerződés magyar elnevezésének összetett kérdését még bonyolultabbá teszi az a körülmény, hogy annak megkötésébe a magyar rendeknek nem volt beleszólása (Pálffy 2016², 477). A Habsburg Monarchia követi körében a német Carlovitz névalak volt használatos, amiről a békeszerződés latin szövege tanúskodik (Hurmuzaki 1886, 329). A Szita László és Gerhard Seewan szerkesztésében 1999-ben megjelent forrásgyűjteményben (lásd Szita–Seewan 1999 alatt a bibliográfiában) nem tartalmaz eredetileg magyarul megfogalmazott dokumentumokat, Szita László által a fordításokban használt Karlóca név meg a későbbi állapot visszavetítése a múltba.

⁹ Csánki 1894, 232.

¹⁰ Csánki 1894, 235–236.

¹¹ Dimić 1990, 13.

¹² MNL OL DL 1728; Nagy 1878, 162; Kristó 1992, 489–490.

¹³ Györffy György meghatározása szerint Árpád-korinak azok a települések számítanak, amelyek primer forrásokban való első előfordulása a honfoglalástól kezdve az 1332–1337 közötti pápai tizedjegyzékek bezárólag terjedő időszakban történt (Györffy 1987a², 9).

¹⁴ MonVat. 177, 412, 414.

¹⁵ Nagy–Nagy–Véghely 1872, 105.

¹⁶ MNL OL DL 33 775; Mályusz 1956, 4112.

1417-ben (itt birtokfelsorolásban is),¹⁷ 1432-ben,¹⁸ 1472-ben,¹⁹ 1500-ban²⁰ és 1504-ben fordult elő.²¹

Karom helységnevének megjelenik még a birtokügyek (birtokcserék, örökösödési szerződések) kapcsán 1379-ben,²² 1432-ben,²³ 1464-ben,²⁴ 1477-ben,²⁵ 1490-ben,²⁶ 1500-ban és 1519-ben (négy alkalommal).²⁷ Pietro Ransano itáliai humanista történetíró is megemlíti Karomot az 1488-ban írt könyvében, a Duna magyarországi folyásának leírása során.²⁸ Az első okleveles előfordulásától kezdve az 1521-ben történt török kézre kerüléséig Karomban nem történt nevezetes történelmi esemény. Karom Nándorfehérvárral együtt esett el 1521. augusztus végén.²⁹ A következő évben, 1522 júliusában is előfordul a bácsi püspökség részére beszedett egyházi tized lajstromában, amely a szegedi polgároknak a Szerém vármegyében fekvő szőlőseit rögzíti.³⁰

Az oklevelek után a második fontos forráscsoport a kora újkori keletkezésű és kiadású térképek. Az első ismert magyar készítésű térkép Karom török kézre kerülése, illetve a mohácsi vész után született. Ez Lázár deák (Lazarus Secretarius) *Tabula Hungariae* címen 1528-ban Ingolstadtban megjelent munkája.³¹ A térkép Karom alakban hozza a város nevét.³² A törökök előnyomulása, Buda elfoglalása (1541. augusztus 29.) és az ország három részre szakadása Európa többi részén is érezhető közelségébe hozta a török veszélyét, így kontinensszerte növekvő érdeklődés tapasztalható a magyarországi hadi események iránt. Ennek köszönhető, hogy Lázár térképe több új kiadást élt meg, de számos új, Magyarországot ábrázoló térkép megszületése is.³³

A Karlovci szerb elnevezés először 1532-ben fordult elő a várostól közel 15 kilométerrel délre fekvő Krusedol (Krušedol)³⁴ ortodox monostor krónikájában.³⁵ A hódoltság következtében elnéptelenedett városba az addigi magyar lakosság helyére a törökök új lakosságot telepítettek.³⁶ A szerb lakosság zöme Észak-Szerbiából és Boszniából érkezett.³⁷ Ugyanak-

¹⁷ Mályusz–Borsa 1999, 1254.

¹⁸ MNL OL DL 43 927.

¹⁹ MNL OL DL 17 327.

²⁰ MNL OL DL 71 078.

²¹ MNL OL DL 66 036. Csánki Dezső a Karomi családnevet viselőket egyetlen birtokos családként értelmezi (Csánki 1894, 258).

²² Nagy–Nagy–Véghelyi 1878, 121.

²³ MNL OL DL 43 927.

²⁴ MNL OL DL 15 989.

²⁵ MNL OL DL 34 309.

²⁶ MNL OL DL 71 026; MNL OL DL 19 676.

²⁷ MNL OL DL 93 807; MNL OL DL 23 178; MNL OL DL 89 137; MNL OL DL 26 680.

²⁸ Ransanus 1977, 83; Ransanus 1999, 50.

²⁹ Thallóczy–Áldásy 1907, 355.

³⁰ MNL OL DL 37 004.

³¹ Stegena 1980, 90; Papp-Váry 2002, 13.

³² Lázár 1528.

³³ Stegena 1980, 95; Papp-Váry 2002, 15.

³⁴ Sebők 1997, 271.

³⁵ Stojanović 1902, 151.

³⁶ Mályusz Elemér *A magyar néptalaj a középkor végén* című térképén az összefüggő magyar tömbterület déli határa Karomtól délre a Fruška gora (Tarcál-hegység), régi magyar nevén Árpatarló-i-

kor ennek ekkor még nem volt semmilyen hatása a magyar helységnévhasználatra, ugyanis a korabeli magyar főnemesek és egyházi főméltóságok még Karomnak nevezték a várost. Erre kiváló példa Verancsics Antal 1553. évi utazási naplója, valamint a *Leo X. Pontifex Maximus Petro Berislavo Sal* című írásában Karom alakban tünteti fel a várost.³⁸

A Nyugat-Európában készült és kiadott magyarországi tematikájú (a Magyar Királyságot külön vagy a szomszédos országokkal együtt ábrázoló) térképek is jellemzően Karom alakban tüntetik fel a települést. Ez a gyakorlat egészen az 1680-as években megindult ún. visszafoglaló háborúig tart. Az első ilyen térkép Wolfgang Lazius osztrák térképész *Karte des Königreich Ungarn* címen 1556-ban megjelent térképe.³⁹ Az Abraham Ortelius brabanti térképész és földrajztudós által készített *Theatrum Orbis Terrarum* című, a térképészet fejlődésében sorsfordító jelentőségű, első modern földrajzi atlasz először 1570-ben látott napvilágot.⁴⁰ A több kiadást megélt munka tartalmazza Lazius említett térképét.⁴¹ Ennek köszönhetően Magyarország ezen ábrázolása, s vele együtt annak helységnévanyaga Európa-szerte ismertté vált.

Nemcsak Lázárnál és Laziusnál, hanem a legtöbb Magyarországot ábrázoló kora újkori térképen szerepel a város, mégpedig Karom néven. Ezeket ismertetem a továbbiakban. Az adatgyűjtés során a teljesség igényével igyekeztem a lehető legtöbb magyar vonatkozású térképet feldolgozni. Több kiadást megélt térképek és atlaszok esetén igyekeztem az első kiadás helységnévanyagára összpontosítani, vagy ha az nem állt rendelkezésemre, akkor a legkorábbi elérhető újrakiadást használtam.

A Karomot ezen a néven feltüntető, Lazius után megjelent térképek közül fontos kiemelni Matthias Zündt Nova 1567-ben megjelent *Nova totivs Vngariae Descriptiōjāt*,⁴² Christian Sgroten *Royavme de Hongrie* című, 1565-ből származó munkáját,⁴³ Gerardus de Jode 1578-ban megjelent *Hungariae totius uti ex compluribus aliorum geographicis chartis*,⁴⁴ Paul Fürst *Abbildung des Königreiches Ungarn durch Fürchten biss nach Constantinopel* című, 1660 körül megjelent munkáját,⁴⁵ Gerardus Mercator 1585-ben megjelent *Hvngariájāt*⁴⁶ (Mercator az 1589 körül megjelent, Szlavóniát, Horvátországot, Boszniát és Dalmáciát ábrázoló térképén is feltünteteti Karom alakban a várost),⁴⁷ Mattheus Quad 1592 körül megjelent *Sclavonia Croatia, Bosnia & Dalmatiae Pars Maior* című munkáját,⁴⁸

hegység (Lazar 1528; Lazius 1566, vö. Csánki 1894, 234) déli lejtői alatt húzódott meg (Mályusz 1939, 122).

³⁷ Dimić 1990, 14.

³⁸ Szalay 1857a, 293; Szalay 1857b, 259.

³⁹ Lazius 1556.

⁴⁰ Stegena 1980, 82.

⁴¹ A dolgozatírás során nem állt rendelkezésemre az atlasz első kiadása, a legrégebbi, amelyhez hozzáfértem, 1598-ból származik (lásd Ortelius 1598, 66).

⁴² Zündt 1567.

⁴³ Az 1565-ben megjelent térkép a *Germania* címet viseli, annak délkeleti része ábrázolja Magyarországot. Ez a délkeleti szelvény jelent meg külön térképéként 1620 körül *Le Royavme de Hongrie* címen (Szántay 1996b, 596).

⁴⁴ De Jode 1578.

⁴⁵ Fürst 1660.

⁴⁶ A legrégebbi rendelkezésemre álló kiadás 1633-ból való (lásd Mercator 1633).

⁴⁷ Mercator 1589.

⁴⁸ Quad 1592.

(Quad az 1596-ban megjelent *Celeberrimi tractatus Danubiani* című munkájában is feltünteti Karomot),⁴⁹ Nicander Philippinus Fundanus 1595-ben megjelent *Nova et Exactissima Totius Hungariae Descriptio ad Praesentem Rerum Statum Concinnatáját*,⁵⁰ Matteo Florimi *Hvngaria* című, 1595-ben megjelent munkáját,⁵¹ Theodor de Bry 1596-ban megjelent *Vetustissimi Potentissimique Hungariae Regni Transsylvaniaeque Principatusát*,⁵² Jan van Doetecum 1596-ban megjelent *Nova et recens emendata totius Regni Ungariaeját*,⁵³ Johannes Janssonius 1620-ban megjelent *Hungariae Regnumát*, John Speede *The mape of Hungari* című munkáját,⁵⁴ Claes Janszoon Visscher 1624-ben megjelent *Nova et Recens Emendata Totius Regni Ungariae una cum Adiacentibus et Finitimis Regionibus Delineatióját*,⁵⁵ Henricus Hondius 1663-ban megjelent *Maximi Totius Europae Fluminis Danubii cursus per Germaniam Hungariamque* című munkáját,⁵⁶ Matthaus Merian 1660-ban megjelent *Totius Regni Hungariae, Maximaeque partis Danubii Fluminis, una cum adjacentibus et finitimis Regionibusát*,⁵⁷ Clemens de Jonghe 1662-ben megjelent *Totius Regni Hungariae Maximaque partis Danubii Fluminis una cum adjacentibus et finitimis Regionibus* című munkáját,⁵⁸ Willem Blaeu 1640-ben megjelent *Hungaria Regnumát*,⁵⁹ Nicolas Berey 1663-ban megjelent *Carte de Haute et Basse Hongrie Transylvanie Sclavonie, Croatie, et Dalmatie-ját*,⁶⁰ Jacob Sandrart 1664-ben megjelent *Neue Land-Tafel von Hungarn und dessen incorporirten Königreichen und Provinzen* című munkáját,⁶¹ Nicolas Sanson 1664-ben megjelent *Partie meridionale du Rme de Hongriejät*,⁶² Wenceslaus Hollar 1664-ben megjelent *Hungariáját*,⁶³ valamint Wilhelm Serlin 1665-ben megjelent *Totius Regni Hungariae Maximaque partis Danubii Fluminis* című munkáját.⁶⁴

A Karlovci név valószínű első megjelenése nyugat-európai forrásjellegű munkában, egy elbeszélő forrásban 1674-ben történt, amikor megjelent Ungnád Dávid, a Habsburg Monarchia konstantinápolyi követének 1573. évi utazásáról szóló, Stephan Gerlach udvari papja tollából keletkezett útinaplója. Itt egymás mellett szerepelnek Karom, Karloitz (azaz Karlovci), valamint itt fordul elő először Karlowitz, a város szerb elnevezésének németesített alakja.⁶⁵

⁴⁹ Szathmáry 1987, 219.

⁵⁰ Fundanus 1595.

⁵¹ Szántay 1996a, 184; Szathmáry 1987, 197–198.

⁵² De Bry 1596.

⁵³ Doetecum 1596.

⁵⁴ Speede 1626.

⁵⁵ Visscher 1624.

⁵⁶ Hondius 1663.

⁵⁷ Merian 1660.

⁵⁸ Jonghe 1662.

⁵⁹ Blaeu 1640.

⁶⁰ Berey 1663.

⁶¹ Sandrart 1664.

⁶² Sanson 1664.

⁶³ Hollar 1664.

⁶⁴ Serlin 1665.

⁶⁵ Gerlach 1674, 15.

Ugyanakkor a térképeken még egy ideig továbbra is marad Karom mint a város egyedi magyar neve. Pierre Duval 1677-ben megjelent *Le Grand Royaume de Hongrie*ájában⁶⁶ (Duval 1684-ben megjelent *Novissima et Accuratissima totius Hungariae tabulá*ájában is feltünteteti Karomot),⁶⁷ Gerrit van Schagen *Theater des Oorlogs in Hongarye tussen de Keyserlyke en de Turken* című munkájában,⁶⁸ Giacomo Giovanni Rossi 1683-ban megjelent *Il Regno d'Ungaria, Transilvania, Schiavonia, Bosnia, Croatia, Dalmatiá*ájában,⁶⁹ valamint Carel Allard 1684-ben megjelent *Totius Regni Hungariae Maximae que Partis Danubii Fluminis una cum adjacentibus et finitimis Regionibus* című munkájában ez volt a gyakorlat.⁷⁰

Jellemző ezekre a térképekre, hogy a készítőik alapvetően a zömében középkori eredetű magyar helységnévanyagot használták. A kora újkori térképek teljes körű jegyzékének elkészítése és helységnévanyaguk kritikai feldolgozása külön kutatást igényel, amire ezen tanulmányban nem vállalkozhatom. Illusztráció gyanánt viszont érdemes áttekinteni legfontosabb vonásokban a két legrégebbi térkép (Lázár és Lazius) mai Szerbiában és Horvátországban található településekre vonatkozó névanyagát. Az áttekintés azért fontos, mert ez a helységnévanyag a kora újkorban, a hódoltság és a lakosságcsere következtében kezdett elveszni, így az alábbiakban felsorolt nevek napjainkban is többnyire csak a történeti földrajz iránt érdeklődők számára ismertek.

Karom mellett a mai Szerbia területén ilyen települések közül megtalálhatók még Apáti (mai Apatin),⁷¹ Árki (mai Jarak),⁷² Asszonyfalva (mai Ada),⁷³ Bánmonostor (mai Banoštor),⁷⁴ Becse (mai Beočin/Belcsény),⁷⁵ Berekszó (mai Berkasovo),⁷⁶ Csörög (mai Čerević),⁷⁷ Illési (mai Ilinci),⁷⁸ Kamanc (mai Sremska Kamenica),⁷⁹ Dombó (mai Rakovac),⁸⁰ Drinavár (mai Loznica),⁸¹ Érdosmlyó (mai Vršac/Versec),⁸² Kölpény (mai Kupinovo),⁸³ Marót (mai Morović),⁸⁴ Nagyolaszi (mai Mandelos),⁸⁵ Nyest (mai Neštin),⁸⁶ Szerlek (mai Stari Ledinci és Novi Ledinci),⁸⁷ Szilszeg (mai Susek),⁸⁸ Temeri (mai

⁶⁶ Duval 1677.

⁶⁷ Duval 1684.

⁶⁸ Schagen 1680.

⁶⁹ Rossi 1683.

⁷⁰ Allard 1684.

⁷¹ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 189.

⁷² Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 231.

⁷³ Lázár 1528; vö. Halmi–Hrenkó–Mélykúti 1982, 56.

⁷⁴ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 234–235.

⁷⁵ Lazius 1556; vö. Heller–Nehring 1973, 17.

⁷⁶ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 295.

⁷⁷ Lazius 1556; vö. Heller–Nehring 1973, 163.

⁷⁸ Lazius 1556; vö. Heller–Nehring 1973, 72–73.

⁷⁹ Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 235.

⁸⁰ Lazius 1556; vö. Nagy 1974, 9.

⁸¹ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Gaudényi 2015, 97.

⁸² Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Györffy 1987b, 493–494.

⁸³ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 232.

⁸⁴ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 284.

⁸⁵ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 236.

⁸⁶ Lazius 1556; Engel 2001.

⁸⁷ Lazius 1556; vö. Nagy 1972, 108–109.

Temerin),⁸⁹ Veresegyház (mai Verušić/Verusics),⁹⁰ Vastorok (mai Velebit),⁹¹ Zalánkemén (mai Stari Slankamen és Novi Slankamen)⁹² és Zseblje (mai Žabalj/Zsablya).⁹³

A mai Horvátországban ilyen települések közül megtalálható Árki (mai Jaruge),⁹⁴ Atya (mai Šaregrad),⁹⁵ Atyina (mai Voćin),⁹⁶ Bakolca (mai Nova Bukovica),⁹⁷ Bakva (mai Špišić Bukovica),⁹⁸ Béla (mai Bela),⁹⁹ Béla (mai Bijela),¹⁰⁰ Belc (mai Belec),¹⁰¹ Berzőce (mai Brezovica),¹⁰² Boró (mai Borovo),¹⁰³ Bozsjákó (mai Božjakovina),¹⁰⁴ Császárvár (mai Cesargradski Dvori),¹⁰⁵ Darnóc (mai Slatinski Drenovac),¹⁰⁶ Dobica (mai Hrvatska Dubica),¹⁰⁷ Dombró (mai Dubrava),¹⁰⁸ Fejérkő (mai Bijela Stijena),¹⁰⁹ Erdőd (mai Erdut),¹¹⁰ Gara (mai Gorjani),¹¹¹ Gordonya (mai Veliki Grđevac és Mali Grđevac),¹¹² Gotó (mai Kutjevo),¹¹³ Hagymás (mai Aljmaš),¹¹⁴ Izdenc (Zdenci),¹¹⁵ Kisszabács (mai Slavonski Šamac),¹¹⁶ Labor (mai Lobor),¹¹⁷ Lipolc (mai Lipovec),¹¹⁸ Monoszló (mai Podravska Mo-slavina),¹¹⁹ Nckse (mai Našice),¹²⁰ Némethi (mai Nemetin),¹²¹ Némethi (mai Nijemci),¹²²

⁸⁸ Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 354.

⁸⁹ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 165.

⁹⁰ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 167.

⁹¹ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Szekeres 1982, 51.

⁹² Lázár 1528; Hnt 1913, 1627.

⁹³ Lazius 1556; vö. Györffy 1987a³, 244.

⁹⁴ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 291.

⁹⁵ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 278–279.

⁹⁶ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 50.

⁹⁷ Lázár 1528; vö. Csánki 1893, 50.

⁹⁸ Lázár 1528; vö. Csánki 1893, 83.

⁹⁹ Lazius 1556; vö. Heller 1977, 8–9.

¹⁰⁰ Lazius 1556; vö. Heller 1975, 15–16.

¹⁰¹ Lázár 1528; vö. Heller 1977, 9.

¹⁰² Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹⁰³ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 280.

¹⁰⁴ Lázár 1528; vö. Engel 2001.

¹⁰⁵ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹⁰⁶ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 52.

¹⁰⁷ Lázár 1528; vö. Heller 1980a, 94.

¹⁰⁸ Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹⁰⁹ Lazius 1556; vö. Heller 1975, 16–17.

¹¹⁰ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 282.

¹¹¹ Lazius 1556; Csánki 1894, 282–283.

¹¹² Lazius 1556; Heller 1978, 85.

¹¹³ Lazius 1556; Csánki 1894, 409.

¹¹⁴ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 283.

¹¹⁵ Lazius 1556; vö. Heller 1978, 263–264.

¹¹⁶ Lazius 1556; vö. Heller–Nehring 1973, 167–168.

¹¹⁷ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Heller 1977, 98.

¹¹⁸ Lázár 1528; vö. Engel 2001.

¹¹⁹ Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 27.

¹²⁰ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 436.

¹²¹ Lázár 1528; vö. Bösendorfer 1910, 212

¹²² Lázár 1528; vö. Csánki 1894, 285.

Névna (mai Levanjska Varoš),¹²³ Óvár (mai Brodski Varoš),¹²⁴ Palicsna (mai Palešnik),¹²⁵ Palina (mai Paljevina),¹²⁶ Pekerc (mai Pakrac),¹²⁷ Prodavíz (mai Virje),¹²⁸ Rakolnok (mai Rakovec),¹²⁹ Szalatnok (mai Podravska Slatina),¹³⁰ Szaplonca (mai Veliki Bastaji),¹³¹ Szata (mai Sotin),¹³² Szentersébet (mai Jalžabet),¹³³ Szentersébet (mai Jugovo Polje),¹³⁴ Szentgyörgyvára (mai Đurđevac),¹³⁵ Szentillye (mai Vinkovci),¹³⁶ Szentkereszt (mai Križ),¹³⁷ Szentlőrinc (mai Podgrađe),¹³⁸ Szentmiklós (mai Mikleuš),¹³⁹ Szombathely (mai Lug Subotički),¹⁴⁰ Strazsemlya (mai Stražeman),¹⁴¹ Tapolca (mai Topusko),¹⁴² Újvár (mai Novi Grad),¹⁴³ Újvár (mai Nova Gradiska),¹⁴⁴ Valkóvár (mai Vukovar),¹⁴⁵ Valpó (mai Valpovo),¹⁴⁶ Velikevár (Kraljeva Velika),¹⁴⁷ és Zagolca (mai Čadavica).¹⁴⁸

A Bécs második ostromának feloldásával (1683. szeptember 12.) elindult a történelem-tudományban a visszafoglaló háborúk gyűjtőnéven ismert eseménysorozat. A folyamat során elkezdett átrendeződni a törököktől elhódított területek helységnevyagának térképi feltüntetése, vagyis a magyar névanyag fokozatosan elkezdett kiszorulni. Onnantól kezdve a Magyar Királyságot ábrázoló térképeken kezdett megjelenni a szerbből átvett Karlowitz (Carlowitz) német névalak is, párhuzamosan a Karom magyar névvel. Frederik de Wit eredetileg 1680-ban megjelent *Hungaria Regnum* című munkája¹⁴⁹ talán az első olyan Magyarországot ábrázoló térkép, amely feltünteti a Carlowitz névalakot, ugyanakkor Karom is szerepel rajta. Azonban Karom a jelenlegi helyén, Carlowitz a mai Kamanc helyén, míg Kamanc a mai Pétervárad helyén található a térképen. Ugyanez az állapot észlelhető Giacomo Cantelli 1686-ban megjelent *L'Ungaria nuouamente descritta, et accresciuta di Varie*

¹²³ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 273–275.

¹²⁴ Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 396–397.

¹²⁵ Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 77.

¹²⁶ Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹²⁷ Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 42.

¹²⁸ Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹²⁹ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 4.

¹³⁰ Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 54.

¹³¹ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹³² Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 286.

¹³³ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Heller 1977, 67–68.

¹³⁴ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹³⁵ Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 14.

¹³⁶ Lazius 1556; vö. Engel 2001.

¹³⁷ Lazius 1556; vö. Heller 1978, 129.

¹³⁸ Lázár 1528; vö. Engel 2001.

¹³⁹ Lazius 1556; vö. Heller 1976, 119.

¹⁴⁰ Lázár 1528; vö. Csánki 1893, 98.

¹⁴¹ Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 427.

¹⁴² Lázár 1528; vö. Heller 1980b, 150–151.

¹⁴³ Lázár 1528; vö. Heller 1975, 144.

¹⁴⁴ Lázár 1528; vö. Halmi–Hrenkó–Mélykúti 1982, 63.

¹⁴⁵ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 289.

¹⁴⁶ Lázár 1528; Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 466.

¹⁴⁷ Lazius 1556; vö. Csánki 1893, 36.

¹⁴⁸ Lazius 1556; vö. Csánki 1894, 240.

¹⁴⁹ A legrégebbi rendelkezésemre álló kiadás 1710-ből származik (ld. Witt 1710).

Notizie című térképén.¹⁵⁰ Ugyanabban az évben megjelent Georg Krekwitz *Hvngariae Regnum* című térképe csak Karom névalakban tünteti fel a várost.¹⁵¹ Vincenzo Maria Coronelli 1688-ban megjelent *Le Royaume de Hongrie* című térképe Karom mellett szerepelteti Carlatz és Carllowitz névalakokat is, itt viszont a szerző Wittel és Cantellival ellentétben pontosan értelmezte, hogy Karom és Carlowitz ugyanaz a város.¹⁵² Számos térképészeti munkában ugyanakkor még mindig csak Karom néven szerepel, így Hevenesí Gábor 1689-ben megjelent atlaszában,¹⁵³ Johannes de Ram 1690-ben megjelent *Regnum Hungariae in Omnes suos Comitatus Accurate Divisum* című térképén,¹⁵⁴ Justus Danckerts *Exactissima Totius Danubii Fluvii Tabula et minores in eum influentes Fluvii, cum Omnibus adjacentibus Regionibus*án,¹⁵⁵ valamint ugyanebben az évben megjelent Peter Schenk és Gerard Valk *Hungariae Regnum* című térképén.¹⁵⁶ (Schenk 1705-ben megjelent *Regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Serviae et Principatus Transylvaniae Typus accuratior et plane novus* című munkájában már szerepelnek Karom és Carlowitz, Karom a saját, Karlowitz Pétervárad helyén.)¹⁵⁷ Placide de Sainte-Hélène 1691-ben megjelent *Le Royaume De Hongrie* című térképén Karom ugyancsak a saját helyén, míg Karlowitz Pétervárad helyén található.¹⁵⁸ Az ismeretlen angol szerző 1700 körül megjelent *A Descript of Hungary from the latest observations* térképén csak Karom szerepel,¹⁵⁹ úgyszintén Bouche ugyanabban az évben megjelent *Nova totius Hungariae, Transylvaniae, Serviae, Romaniae, Bulgariae, Walachiae, Moldaviae, Sclavoniae, Croatiae, Bosniae, Dalmatiae maximaque partis Danubii fluminis* című térképén,¹⁶⁰ Guillaume De l'Isle eredetileg 1703-ban megjelent *Carte de la Hongrie et des Pays qui en dependoient autrefois* című térképén,¹⁶¹ Christoph Weigel 1706-ban megjelent *Hungaria Utraque* című térképén¹⁶² és Daniel de La Feuille eredetileg 1706-ban megjelent *Nouvelle carte du Royaume de Hongrie* című munkájában.¹⁶³ Joachim Ottens 1710-ben megjelent *Theatre de la Guerre d'Hongrie et Lieux Circonvoisins, selon les plus Exacts Auteurs* című munkájában Karom a saját helyén, Karlowitz Pétervárad helyén található.¹⁶⁴

A szatmári béke (1711. április 29.) után a Karom név elkezdett kiszorulni a térképekről és a Karlowitz német névalak gyakorlatilag teljesen átvette a helyét, amiről bővebben esik szó a következő fejezetben. A kiszorulás ellenére a 18. század utolsó harmadáig a Karom név még felbukkan a primer forrásokban vagy Karlowitz-cal, vagy önmagában. Bél Mátyás *Compendiolvm regnorum Slavoniae, Croatiae, Dalmatiae, Galliciae, et Lodomeriae, ma-*

¹⁵⁰ Cantelli 1686.

¹⁵¹ Szántay 1996a, 319.

¹⁵² Coronelli 1688.

¹⁵³ Hevenesí 1689.

¹⁵⁴ Ram 1690.

¹⁵⁵ Danckerts 1690.

¹⁵⁶ Schenk–Walk 1690.

¹⁵⁷ Schenk 1705.

¹⁵⁸ Sainte-Hélène 1691.

¹⁵⁹ Descript 1700.

¹⁶⁰ Bouche 1700.

¹⁶¹ A legkorábbi rendelkezésemre álló kiadás 1745-ből való (lásd De l'Isle 1745).

¹⁶² Weigel 1706.

¹⁶³ A legkorábbi rendelkezésemre álló kiadás 1747-ből való (Feuille 1747).

¹⁶⁴ Ottens 1710.

gnique pricipatvs Transilvaniae geographicvm. Sypplementis et notis brevibvs illvstratvm című, a szerző halála után, 1792-ben megjelent munkájában Karom és Karlowitz együtt található, ¹⁶⁵ Matthäus Seutter 1745-ben megjelent *Tabula Synoptica Totius Fluminis Danubii a fontibus usque ad Ostia in qua omnes regiones, quas perfluit et amnes, quos recipit, Imprimis Integrum Hungariae Regnum, Principat. Transilvaniae* című térképén csak Karom szerepel, ¹⁶⁶ úgyszintén Jean Janvier 1759-ben megjelent *Le Royaume de Hongrie divisé en Haute et Basse Hongrie, Transilvanie, Esclavonie et Croatie* című térképén ¹⁶⁷ és Tobias Conrad Lotter 1771-ben megjelent *Carte Geographique du Theatre de la Guerre en general representant le Royaume de Hongarie, la Principaute de Transylvanie, et les Royaumes de Croacie* című térképén. ¹⁶⁸ A 19. században a Karom már szinte teljesen kiszorult mind a térképekről, mind a leíró statisztikai munkákból. Felbukkan még Vinko Sabljár horvát szerző 1866-ban megjelent *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalamcije Hervatske i Slavonije* [A Dalmát-Horvát-Szlavón Királyság helységnév-szótára] című leíró statisztikai munkában. Sabljár a könyvében feltünteteti Karlovci stari és Karlovci sriemski ili dolnji horvát elnevezéseket (két egymástól elkülönült név azt sugallja, hogy a város közigazgatásilag két részre van felosztva), emellett szerepel a Karlovitz, mint a város német, Carlovicium, mint latin és Karom, mint magyar neve. ¹⁶⁹ Egyúttal ez a Karom elnevezés utolsó ismert előfordulása valamilyen primer forrásban.

Karlovci és a származékai (Karlowitz, Karlovci, Karlofdsa, Karlovic és Karlóca)

Ahogy láthattuk, Karlovci szerb elnevezés már a hódoltság második évtizedében bukkant fel, és belőle származtató a város hódoltságébéli két ismert török neve, a defterekben szereplő Karlovci, ¹⁷⁰ valamint az Evlia Cselebi útleírásában szereplő Karlofdsa, ¹⁷¹ illetve a már említett Karlowitz német névváltozat. A hódoltság okozta névváltozás ellenére a magyar közegben és a Magyarországgal foglalkozó térképészek körében, illetve a 1528 és az 1771 között megjelent térképekből tájékozódók számára a Karom név volt a mérvadó, illetve 1771 és 1866 között párhuzamosan egzisztált. Ugyanakkor, ahogy láthattuk az előző fejezetben, a visszafoglaló háborúk és a szatmári béke után a város magyar nevét elkezdte lassan kiszorítani a szerb elnevezésből származó német név.

A 18. század utolsó harmadától kezdve a térképeken, illetve a 19. században kiadott, települések felsorolását tartalmazó történeti statisztikai munkákban a Magyar Királyság déli részein fekvő települések már szláv elnevezésekkel jelölve láthatók, német (osztrák-német szerzőknél) vagy magyar fonetikus átírásban (magyar szerzőknél), és csak a legjobb esetben lelhető fel néhány ismertebb történelmi magyar név e gyűjtésekben. Külön kiemelandó az ilyen munkák közül az 1709-ben Bécsben megjelent *Augustissimo Romanor. Imperatori Josepho I. Hungariae Regi Invictissimo Mappam hanc Regni Hungariae propitiis elementis fertilissimi cum adjacentibus regnis et provinciis nova et accuratiori forma ex optimis*

¹⁶⁵ Bél 1792, 25.

¹⁶⁶ Seutter 1745.

¹⁶⁷ Janvier 1759.

¹⁶⁸ Lotter 1771.

¹⁶⁹ Sabljár 1866, 172.

¹⁷⁰ McGowan 1983, 166.

¹⁷¹ Cselebi 1908, 101.

schedis collectam, amelynek készítője Johan Cristoph Müller császári és királyi mérnök. Ez a mű Magyarország első modern térképének számít.¹⁷²

Ennek a térképnek legkiemelkedőbb jellemzője, hogy a déli végeken gyakorlatilag teljes egészében a délszláv helységnév-repertóriumot hozza. Olyan neveket találunk például benne – hogy csak a Lázárnál és Laziusnál előforduló településeket vegyünk górcső alá –, mint Banostra (Bánmonostor/Banoštor),¹⁷³ Bielaštena (Fejérkő/Bijela Stijena), Borovo (Boró), Bucovar (Valkóvár/Vukovar),¹⁷⁴ Karlovitz (Karom/Sremski Karlovci), Cutjeva (Gotó/Kutjevo), Kamenitz (Kamanc/Sremska Kamenica), Kupina (Kölpény/Kupinovo), Moslavina (Monoszló/Podravska Moslavina), Nesztin (Nyest/Neštin), Sablia (Zseblye/Žabalj), Versitz (Érdsomlyó/Vršac), Vinkoftzi (Szentillye/Vinkovci), Vutschin (Atyina/Voćin), Zotin (Szata/Sotin) stb.¹⁷⁵

A 19. század folyamán megjelent magyar készítésű térképekről és leíró statisztikai művekből teljesen eltűnt a Karom, helyére a németből átvett Karlovic elnevezés lépett. Lipszky János 1803-ban készült térképén Karlovic alakban van feltüntetve a város, míg az 1806-ban megjelent helységnévtárában Karlovicz mint magyar, Karlowitz mint német és Karloviczi mint horvát név.¹⁷⁶ Magda Pál leíró statisztikai művében Kárlóvitz szerepel,¹⁷⁷ Nagy Lajos hasonló művében Carloviczium, Karlovicz és Karlovci elnevezések találhatók,¹⁷⁸ Dóczy Józsefnél Kárlóvitz,¹⁷⁹ míg Fényes Eleknél Karlovicz alakban feltüntetve.¹⁸⁰ Ennek tükrében megállapítható, hogy Vinko Sabljár 1866-ban történt feljegyzése Karomról inkább kuriózum, semmint a korszak sajátossága.

A Magyar Királyság déli részein a 18. század folyamán számos falunak a történelem során kiveszett a használatból a történeti magyar elnevezése. Ennek oka a török kori pusztulásban, valamint később a Habsburg Monarchia népesedési politikájában keresendő, ugyanis az új, nem magyar lakosok számos falunak saját nyelvi normáiknak megfelelő nevet adtak.¹⁸¹ A Karom név eltűnésének okai elsősorban ebben keresendők. Érdeemes figyelembe venni Bencsik Péter azon állítását is, hogy a török kiűzése után a Habsburg-uralkodók sok új vagy újraalapított helységnek adtak a dinasztia egy-egy tagjára utaló hivatalos nevet.¹⁸² Bár a város nem Habsburg-alapítású, és a Karlovci-Karlowitz név sem a dinasztia névadási gyakorlata révén keletkezett, etimológiailag szorosan kapcsolódik az 1711 óta magyar királyként uralkodó III. Károlyhoz, így ez is hozzásegíthetett a név elterjedésében.

A város magyar elnevezésének használatával kapcsolatos komoly fordulat 1863-ban történt, amikor Nagy Iván sajtó alá rendezte Thököly Imre 1693. és 1694. évi naplóját. Thököly itt az 1694. szeptember 9-ei eseményeket leíró naplóbejegyzésében Karlóca néven

¹⁷² Pandžić 1988, 16.

¹⁷³ A zárójelekben viszonyításul az első helyen Lázár, illetve Lazius térképén az előző fejezetben már felsorolt magyar, a második helyen a mai hivatalos neve olvasható.

¹⁷⁴ Valószínűleg elírás vagy sajtóhiba és *Vucovar* kívánt lenni.

¹⁷⁵ Müller 1706.

¹⁷⁶ Lipszky 2005.

¹⁷⁷ Magda 1819, 543.

¹⁷⁸ Nagy 1828, 181.

¹⁷⁹ Dóczy 1830, 353.

¹⁸⁰ Fényes 1839, 196.

¹⁸¹ Bencsik 1997, 25.

¹⁸² Bencsik 1997, 16.

említi a várost.¹⁸³ Ez az 1694-es dátum Karlóca első eddig ismert lejegyzése, de Nagy Iván forrásközléséig az teljesen ismeretlen volt. A történeti földrajzi szakirodalomban Pesty Frigyes révén felvetődött, hogy a középkorban is létezett a Karlóca név,¹⁸⁴ ugyanakkor a Zsigmond király egyik 1419-ben keltezett oklevelében említett Szerém vármegyei Karlouch (Karlóc) nem a mai Sremski Karlovcinak, hanem a tőle 30 kilométerrel délkeletre fekvő Novi Karlovci falunak felel meg.¹⁸⁵

Nagy Iván naplóközlését követően elkezdődött a Karlóca név elterjedése. Wiettinghoff Evald 1869-ben megjelent *A Magyar Állam áttekintési földképe* című térképén Kárlócz alakban szerepel.¹⁸⁶ A Karlóca névhasználat hivatalos magyar kiadványban valószínűleg 1877-ben fordult elő először, az akkor kiadott helységnévtárban,¹⁸⁷ ahova csak a már említett Thököly-naplóból kerülhetett be. Így hozza a település nevét az utolsó Trianon előtti, 1913. évi helységnévtár is.¹⁸⁸ Az elterjedését Karlóca az 1913. évi helységnévtárnak köszönheti, ugyanis ez a trianoni békediktátumot megelőző utolsó helységnévtár, így a történelmi Magyarország közigazgatásának utolsó hivatalos forrása.¹⁸⁹

Összegzés

Összességben megállapítható, hogy a Karom helységnév a primer forrásokban igazoltan 1308 és 1866 között vagy elsődleges volt, vagy pedig párhuzamos használatban jelent meg. Ez az időkeret egyértelműsíti, hogy az 1699. január 26-án megkötött békét indokoltabb karominak, mint karlócainak nevezni. Sőt! Nemcsak ez a történelmi esemény, hanem a magyar állam ellen fellázadt szerbek 1848. április 14-én a városban megtartott nagygyűlése is a magyar nyelvkörnyezetben az eddig használatos karlócai helyett inkább karominak nevezendő.

A Karlóca névalak nem élvezhet elsőbbséget a Karommal szemben, ugyanis eredetileg egy magánaplóból származó bejegyzés, amely csak százhatvankilenc évvel a keltezése után vált közzismertté. Emellett Karlóca Thököly egyéni kreálmánya (a török közegben mozogva így vette át a török Karlovci vagy Karlofda névalakot), míg a Karom név hivatalos jellegű okiratokban (oklevelekben) szerepel. Thököly naplója valóban a kor jelentős elbeszélő forrása, de elsősorban reá és a mozgalmára vonatkozóan, ugyanakkor a tanulmányban tárgyalt város és az ott megkötött béke magyar elnevezésére az oklevelek, a valós térben és időben keletkezett térképek és a leíró statisztika jelentősebb relevanciával bírnak.

Bibliográfia

Levéltári források

MNL OL DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár. Budapest.

¹⁸³ Nagy 1863, 520.

¹⁸⁴ Pesty 1888, 153.

¹⁸⁵ Csánki 1894, 247.

¹⁸⁶ Wiettinghoff 1869.

¹⁸⁷ Hnt 1877, 1159.

¹⁸⁸ Hnt 1913, 274.

¹⁸⁹ Mikešy 2013, 37.

Kiadott források

- Allard 1684 = Allard, C.: *Totius Regni Hungariae Maximae que Partis Danubii Fluminis una cum adjacentibus et finitimis Regionibus*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/770/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Bél 1792 = [Bél M.]: *Compendiolvm regnorum Slavoniae, Croatiae, Dalmatiae, Galliciae, et Lodomeriae, magniqve pricipatvs Transilvaniae geographicvm. Sypplementis et notis brevibvs illvstratvm*. Posenii et Cassoviae.
- Berey 1663 = Berey, N.: *Carte de Haute et Basse Hongrie Transilvanie Sclavonie, Croatie, et Dalmatie*. <https://www.raremaps.com/gallery/detail/54193/carte-de-haute-et-basse-hongrie-transilvanie-sclavonie-croa-berey>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Blaeu 1640 = Blaeu, W.: *Hungaria Regnum*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/361/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Bouche 1700 = Bouche, M.: *Nova totius Hungariae, Transylvaniae, Serviae, Romaniae, Bulgariae, Walachiae, Moldaviae, Sclavoniae, Croatiae, Bosniae, Dalmatiae maximaeque partis Danubii fluminis*.
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8439558m/fl.item.zoom#>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Cantelli 1686 = Cantelli, G.: *L'Ungaria nuouamente descritta, et accresciuta di Varie Notizie*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/386/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Coronelli 1688 = Coronelli, V. M.: *Le Royaume de Hongrie*.
<https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/291/2619316415/>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Cselebi 1908 = *Evlia Cselebi magyarországi utazásai 1664–1666*. Ford., bev., jegyz. Karácson I. Budapest.
- Danckerts 1690 = Danckerts, J.: *Exactissima Totius Danubii Fluvii Tabula et minores in eum influentes Fluvii, cum Omnibus adjacentibus Regionibus*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/478/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- De Bry 1596 = De Bry, T.: *Vetustissimi Potentissimique Hungariae Regni Transsylvaniaeque Principatus Post Varias Editiones Delineatio ut Compendiasa sic et vera ac Perspicua, aeri exarata 1596*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/344/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- De Jode 1578 = De Jode, G.: *Hungariae totius uti ex compluribus aliorum geographicis chartis*. <https://www.raremaps.com/gallery/detail/75601/hungariae-totius-uti-ex-compluribus-aliorum-geographicis-cha-de-jode>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- De l'Isle 1745 = De l'Isle, Guillaume: *Carte de la Hongrie et des Pays qui en dependoient autrefois*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/688/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.

- Descript 1700 = *A Descript of Hungary from the latest observations.*
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/341/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVellIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Dóczy 1830 = Dóczy J.: *Európa tekintete jelenvaló Természeti, Mívelleti, és Kormányi Állapotjában. IX. Kötet. A' Magyar Birodalmak. Magyar, Horvát és Tót, (Szlovenia) Ország; a Határ őrző Ezredek vidékeivel, és Tenger parti kerülettel. 'S Erdély Ország.*
- Doetecum 1596 = Doetecum, J.: *Nova et recens emendata totius Regni Ungariae.*
<https://www.swaen.com/listing/nova-et-recens-emendata-totius-regni-ungariae-una-cum-adiacentibus-et-finitimis-regionisbus-delineatio/168>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Duval 1677 = Duval, P.: *Le Grand Royaume de Hongrie.*
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/786/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVellIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Duval 1684 = Duval, P.: *Novissima et Accuratissima totius Hungariae tabula...*
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/776/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVellIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Fényes 1839 = Fényes E.: *Magyar Országának 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben, Hatodik kötet. Katonai Végvidék.*
- Feuille 1747 = Feuille, D.: *Nouvelle carte du Royaume de Hongrie.*
<https://www.geographicus.com/P/AntiqueMap/hongrie-lafeuille-1747>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Fundanus 1595 = Fundanus, N. P.: *Nova et Exactissima Totius Ungariae Descriptio Ad Praesentem Rerum Statum Concinnata.*
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/89146/nova-et-exactissima-totius-ungariae-descriptio-ad-praesentem-fundanus>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Fürst 1660 = Fürst, P.: *Abbildung des Königreiches Ungarn durch Fürchten biss nach Constantinopel.* <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=651234>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Gerlach 1674 = Gerlach, S.: *Stephan Gerlachs deß Aeltern Tage-Buch, Der von zween Glorwürdigsten Römischen Käysern, Maximiliano und Rudolpho Beyderseits den Andern dieses Nahmens, Höchstseeligster Gedächtnüß, An die Ottomannische Pforte zu Constantinopel Abgefertigten, Und durch den Wohlgebohrnen Herrn Hn. David Ungnad. Frankfurt am Main.*
- Hevenesi 1689 = Hevenesi, G.: *Parvus Atlas Hungariae. Viennae.*
- Hnt 1877 = Kollerffy M. (szerk.): *A magyar korona országainak helységnévtára.* Budapest.
- Hnt 1913 = *A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára 1913. A kereskedelem-ügyi M. Kir. Miniszter rendeletéből szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal.* Budapest.
- Hollar 1664 = Hollar, W.: *Hungaria.* <https://www.rct.uk/collection/805195/hungary>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Hondius 1663 = Hondius, H.: *Maximi Totius Europae Fluminis Danubii cursus per Germaniam Hungariamque.*
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/479/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVellIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.

- Hurmuzaki 1886 = Hurmuzaki, E. (edit.): *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. 5. Part. 2. 1650–1699. București.
- Janssonius 1620 = Janssonius, J.: *Hungariae Regnum*.
<https://sanderusmaps.com/our-catalogue/antique-maps/europe/central-europe/hungary-by-johannes-janssonius-27508>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Janvier 1759 = Janvier, [Jean]: *Le Royaume de Hongrie divisé en Haute et Basse Hongrie, Transilvanie, Esclavonie et Croatie*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/374/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVEllaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Jonghe 1662 = Jonghe, C.: *Totius Regni Hungariae Maximaque Partis Danubii Fluminis una cum adjacentibus et finitimis Regionibus*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/769/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVEllaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Kristó 1992 = Kristó Gy. (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*. 2. köt. 1306–1310. Budapest–Szeged.
- Lázár 1528 = Lázár deák: *Tabula Hungariae*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/MegyeiTerkepek/5058/view/?bbox=-2026%2C-6384%2C8901%2C-1817>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Lazius 1556 = Lazius, W.: *Karte des Königreich Ungarn*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/684/view/?bbox=9310%2C-8274%2C12042%2C-7133>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Lipszky 2005 = Lipszky J.: *A Magyar Királyság és társországai térképe és névtára (1804–1810)*. DVD-ROM. Budapest.
- Lotter 1771 = Lotter, Tobias Conrad: *Carte Geographique du Theatre de la Guerre en general representant le Royaume de Hongrie, la Principaute de Transylvanie, et les Royaumes de Croacie...*
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/472/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVEllaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Magda 1819 = Magda P.: *Magyar Ország és a' határ őrző katonaság vidékeinek legújabb statisztikai és geographiai leírása*. Pest.
- Mályusz 1956 = Mályusz E. (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár*. 2. köt. 1400–1410. 1. rész. 1400–1406. Budapest.
- Mályusz–Borsa 1999 = Mályusz E. – Borsa I. (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár*. 6. köt. 1417–1418. Budapest.
- McGowan 1983 = McGowan, B.: *Sirem Sancağı mufassal tarhır defteri*. Ankara.
- Mercator 1589 = Mercator, G.: *Sclavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae Parte*.
<https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/577/2619316522/>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Mercator 1633 = Mercator, G.: *Hungaria*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/719/view/?pg=0&bbox=-1415%2C-5312%2C7793%2C120>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Merian 1660 = Merian, M.: *Totius Regni Hungariae, Maximaeque Partis Danubii Fluminis, una cum adjacentibus et finitimis Regionibus*.

- https://muzeumantikvarium.hu/item/totius-regni-hungariae,-maxim-ae-que-partis-danubii-fluminis,-una-cum-adjacentibus-et-finitimis-regionibus/add_to_order/?set_lang=en, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- MonVat = *Monumenta Vaticana Hungariae. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. A pápai tized-szedők számadásai 1281–1375*. Budapest, 1887.
- Müller 1706 = Müller, J. C.: *Augustissimo Romanor. Imperatori Josepho I. Hungariae Regi Invictissimo Mappam hanc Regni Hungariae propitiis elementis fertilissimi cum adjacentibus regnis et provinciis nova et accuratiori forma ex optimis schedis collectam*. <https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/224/2619316445/>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Nagy–Nagy–Véghelyi 1872 = Nagy I. – Nagy I. – Véghelyi D. (szerk.): *A zichy és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. 2. köt. Pest.
- Nagy–Nagy–Véghelyi 1878 = Nagy I. – Nagy I. – Véghelyi D. (szerk.): *A zichy és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. 4. köt. Pest.
- Nagy 1878 = Nagy I. (szerk.): *Anjoukori oklevéltár*. 1 köt. (1301–1321). Budapest.
- Nagy 1863 = Nagy I. (szerk.): *Késmárki Tököly Imre naplója 1693. 1694. évekből*. Pest.
- Nagy 1828 = Nagy, L.: *Notitiae politico-geographico-statisticae incliti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, litorali item Hungarico-Maritimi, commercialis et Confiniorum Militarium Hungaricorum. Tomus Secundus*. Buda.
- Ortelius 1598 = Ortelius, A.: *Theatrum orbis terrarum*. [Antwerpen.]
- Ottens 1710 = Ottens, J.: *Theatre de la Guerre d’Hongrie et Lieux Circonvoisins, selon les plus Exacts Auteurs Geographiques Nouvellement Represente par Joachim Ottens*. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/736/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Quad 1592 = Quad, M.: *Sclavonia Croatia, Bosnia & Dalmatiae Pars Maior*. <https://www.raremaps.com/gallery/detail/54342/sclavonia-croatia-bosnia-dalmatiae-pars-maior-quad>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Ram 1690 = Ram, J.: *Regnum Hungariae in Omnes suos Comitatus Accurate Divisum*. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/370/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Ransanus 1977 = Ransanus, P.: *Epithoma rerum Hungarorum. Id est annalium omnium temporum liber primus et sexagesimus*. Cur. Kulcsár, P. Budapest.
- Ransanus 1999 = Ransanus, P.: *A magyarok történetének rövid foglalata*. Ford., bev., jegyz. Blazovich L. – Sz. Galántai E. Budapest.
- Rossi 1683 = Rossi, G. G.: *Il Regno d’Ungaria, Transilvania, Schiavonia, Bosnia, Croatia, Dalmatia*. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/375/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVYyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Rouge 1772 = Rouge, G. L.: *Le Royaume de Hongrie la Transilvanie, l’Esclavonie, la Croatie et la Bosnie*. Goerg Louis le Rouge. <https://c7.alamy.com/comp/2E9G1XG/le-royaume-de-hongrie-la-transilvanie-lesclavonie-la-croatie-et-la-bosnie-author-le-rouge-georges-louis-110100-place-of-publication-paris-publisher-georges-louis-le-rouge-date-of-publication-1742-item->

- type-l-map-medium-hand-coloured-dimensions-48-x-55-cm-former-owner-george-iii-king-of-great-britain-1738-1820-2E9G1XG.jpg, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Sabljar 1866 = Sabljár, V.: *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Zagreb.
- Sainte-Hélène 1691 = Sainte-Hélène, P.: *Le Royaume De Hongrie*.
<https://mapy.mzk.cz/en/mzk03/001/052/025/2619316422/>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Sandrart 1664 = Sandrart, J.: *Neue Land-Tafel von Hungarn und dessen incorporirten Königreichen und Provinzen: auß den besten Mappen verfertigt und gebessert*.
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/59066/neue-land-tafel-von-hungarn-und-essen-incorporirten-konigre-sandrart>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Sanson 1664 = Sanson: *Partie meridionale du Rme de Hongrie*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/884/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Schagen 1680 = Schagen, G.: *Theater Des Oorlogs in Hongarye Tussen De Keyserlyke en de Turken | Theatre de la Guerre en Hongrie entre les Imperiaux & Les Turcs*.
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/52478/theater-des-oorlogs-in-hongarye-tussen-de-keyserlyke-en-de-t-van-schagen>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Schenk–Walk 1690 = Schenk, P – Valk, G.: *Hungariae Regnum*.
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/56649/hungariae-regnum-schenk-valk>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Schenk 1705 = Schenk, P.: *Regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Serviae et Principatus Transylvaniae Typus accuratior et plane novus*.
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/24190/regnorum-hungariae-dalmatiae-croatiae-serviae-et-principa-schenk>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Serlin 1665 = Serlin, W.: *Totius Regni Hungariae Maximae que Partis Danubii Fluminis*.
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/59134/totius-regni-hungariae-maximae-que-partis-danubii-fluminis-serlin>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Seutter 1745 = Seutter, M.: *Tabula Synoptica Totius Fluminis Danubii a fontibus usque ad Ostia in qua omnes regiones, quas perfluit et amnes, quos recipit, Imprimis Integrum Hungariae Regnum, Principat. Transilvaniae*.
<https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/051/659/2619269859/>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Speede 1626 = Speede, J.: *The mape of Hungari*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/811/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVeIIaWVyYXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Stojanović 1902 = Stojanović, Lj. (ured.): *Stari srpski zapisi i natpisi. 1. knj.* Beograd.
- Szalay 1857a = Szalay L. (szerk.): *Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái*. 1. köt. Budapest.
- Szalay 1857b = Szalay L. (szerk.): *Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái*. 2. köt. Budapest.
- Thallóczy–Áldásy 1907 = Thallóczy L. – Áldásy A. (szerk.): *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Magyarország melléktartományainak oklevéltára*. 2 köt. Budapest.

- Thuróczy 1999 = Thuróczy János: A magyarok krónikája. In: Thuróczy János – Rogerius mester: *A magyarok krónikája – Siralmas ének*. Budapest, 7–397.
- Visscher 1624 = Visscher, C. J.: *Nova et Recens Emendata Totius Regni Ungariae una cum Adiacentibus et Finitimis Regionibus Delineatio*.
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/99237/nova-et-recens-emendata-totius-regni-ungariae-una-cum-adiace-visscher>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Weigel 1706 = Weigel, C.: *Hungaria Utraque*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/775/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVlEIaWVYyXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Wiettinghoff 1869 = Wiettinghoff E.: *A Magyar Állam áttekintési földképe*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/686/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShlVlEIaWVYyXJjaHktMTgpIn0>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Witt 1710 = Witt, F.: *Hungaria Regnum*.
<https://sanderusmaps.com/our-catalogue/antique-maps/europe/central-europe/hungary-by-frederik-de-wit-published-by-covens-mortier>, a letöltés időpontja: 2024. 03. 15.
- Zündt 1567 = Zündt, M.: *[A New Description of the Whole of Hungary]*.
https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/ro4xys/a_new_depiction_of_the_whole_of_hungary_by/, a letöltés időpontja: 2022. 11. 20.

Felhasznált irodalom

- Bencsik 1997 = Bencsik P. (összeáll.): *Helységnévváltozások Köztes-Európában (1763–1995)*. Budapest.
- Bösendorfer 1910 = Bösendorfer, J.: *Crtice iz slavonske povijesti. S osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske Baranjske, Vukovske i Srijemske, te Kr. i Slob. Grada Osijeka u srednjem vijeku*. Osijek.
- Csánki 1893 = Csánki D.: *Körösmegye a XV-ik században*. Budapest.
- Csánki 1894 = Csánki D.: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. 2. köt. Budapest.
- Dimić 1990 = Dimić, T.: *Sremski Karlovci (kratak pregled istorije Sremskih Karlovaca)*. Sremski Karlovci.
- Engel 2001 = Engel P.: *Magyarország a középkor végén*. CD-ROM. Budapest.
- Gaudényi 2015 = Gaudényi T.: Szerbiai magyar nyelvű község- és településnévtár – lehetséges-e megoldani a problémát? In: *Tudás és régió. Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó, 2015*. Konferenciakötet. Szerk. Csányi E. – Ispánovics Csapó J. – Novák A. Újvidék. 81–99.
- Györffy 1987a³ = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 1. köt. Harmadik kiadás. Budapest.
- Györffy 1987b = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 3. köt. Budapest.
- Halmi-Hrenkó-Mélykúti 1982 = Halmi, R. – Hrenkó, P. – Mélykúti, M.: The geographical names on the Lazarus maps. In: *Lazarus Secretarius. The first Hungarian map-maker and his work*. Ed. by L. Stegena. Budapest, 32–71.
- Heller 1975 = Heller, G.: *Comitatus Poseganensis*. München.
- Heller 1976 = Heller, G.: *Comitatus Veroecensis*. München.
- Heller 1977 = Heller, G.: *Comitatus Varasdiensis*. München.

- Heller 1978 = Heller, G.: *Comitatus Crisiensis*. München.
- Heller 1980a = Heller, G.: *Comitatus Zagradiensis*. A–L. München.
- Heller 1980b = Heller, G.: *Comitatus Zagradiensis*. M–Z. München.
- Heller–Nehring 1973 = Heller, G. – Nehring, K.: *Comitatus Sirmiensis*. München.
- Klaniczay 1991 = Klaniczay T. (szerk.): *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*. Budapest.
- Kőfalvi–Makk 2007 = Kőfalvi T. – Makk F.: *Forrástani ismeretek történelemből. Segéd-könyv a történelem forrásközpontú tanításához*. Budapest.
- Mályusz 1939 = Mályusz E.: A magyarság és a nemzetiségek Mohács előtt. In: *Magyar művelődéstörténet*. 2. köt. Szerk. Domanovszky S. – Balányi Gy. – Mályusz E. – Szentpétery I. – Varjú E. Budapest, 105–124.
- Mikesy 2013 = Mikesy Gábor: Helységneveink 1913-as tükörben. *Névtani Értesítő* 35: 37–53.
- Nagy 1972 = Nagy S.: Középkori magyar történelmi műemlékek jelenlegi állapota a Vajdaság déli részén. *Hungarológiai Közlemények* 4/10: 107–115.
- Nagy 1974 = Nagy S.: *Dombó*. Újvidék.
- Pálffy 2016² = Pálffy G.: Magyarország két világbirodalom határán (1526–1711). In: *Magyarország története*. Főszerk. Romsics I. Változatlan utánnyomás. Budapest, 307–487.
- Pandžić 1988 = Pandžić, A.: *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske*. Zagreb.
- Papp-Váry 2002 = Papp-Váry Á.: *Magyarország története térképeken*. Budapest.
- Pesty 1888 = Pesty F.: *Magyarország helynevei. Történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben*. 1. köt. Budapest.
- Sebők 1997 = Sebők L.: *Határokon túli magyar helységnevszótár*. Budapest.
- Stegena 1980 = Stegena L.: *Térképtörténet*. Budapest.
- Szántay 1996a = Szántay L.: *Atlas Hungaricus. Magyarország nyomtatott térképei, 1528–1850*. 1. köt. Budapest.
- Szántay 1996b = Szántay L.: *Atlas Hungaricus. Magyarország nyomtatott térképei, 1528–1850*. 2. köt. Budapest.
- Szathmáry 1987 = Szathmáry T.: *Descriptio Hungariae. Magyarország és Erdély nyomtatott térképei, 1477–1600*. Budapest.
- Szekeres 1982 = Szekeres L.: Középkori települések Északkelet-Bácskában. *Hungarológiai Közlemények* 14/1 (50): 1–77.
- Szita–Seewan 1999 = Szita L. – Seewan, G.: *A karlócai béke és Európa. Dokumentumok a karlócai béke történetéhez*. Pécs.